

Списание за наука

„Ново знание“

ISSN 2367-4598 (Online)

ISSN 1314-5703 (Print)

Академично издателство „Талант“

*Висше училище по агробизнес и развитие на
регионите - Пловдив*

New Knowledge

Journal of Science

ISSN 2367-4598 (Online)

ISSN 1314-5703 (Print)

Academic Publishing House „Talent“

*University of Agribusiness and Rural Development
Bulgaria*

<http://science.uard.bg>

SOCIO-ECONOMIC RELATIONSHIPS IN THE CONCEPTUAL WORLD OF FRANCOIS QUESNAY

Tsvetan Iliev

Abstract: One of the ideological currents in economical thoughts, that lays the foundations for conscious study of economic processes and their presentation as an essence, is the school of physiocrats, established in France in the eighteenth century. Its founder is the great thinker and creator in various fields of science Francois Quesnay.

The purpose of this article is to present Fr. Quesnay's views on the economic life of society, formed on the basis of research methodology of the natural order. It highlights key economic categories such as real product in agriculture and capital.

Keywords: physioicratic school, natural order, real product, economic table.

ОБЩЕСТВЕНО – ИКОНОМИЧЕСКИТЕ ОТНОШЕНИЯ В ИДЕЙНИЯ СВЯТ НА ФРАНСОА КЕНЕ

Цветан Илиев

Резюме: Едно от идейните течения в икономическата мисъл, което поставя основите на съзнателното изучаване на стопанските процеси и тяхното представяне като същност е школата на физиократите, обособила се във Франция през XVIII век. Неин основател е големият мислител и творец в различни области на науката Франсоа Кене.

Целта на настоящата статия е да представи възгледите на Фр. Кене за стопанския живот на обществото, формирани на основата на изследователската методология на естествения ред. С нейна помощ се осветляват основни икономически категории като чистият продукт в земеделието и капитала.

Ключови думи: физиократическа школа, естествен ред, чист продукт, икономическа таблица.

Въведение

Едно от идейните течения в икономическата мисъл, което поставя основите на съзнателното изучаване на стопанските процеси и тяхното представяне като същност е школата на физиократите¹, обособила се във Франция. Неин основател е големият мислител и творец в различни области на науката Франсоа Кене. В идеен план сърцевината на физиократическото икономическо учение се оформя в преходния период на обществените порядки – от феодализъм към капитализъм. За разлика от меркантилистичната концепция, физиократизма възниква на доста по-късен етап от прехода, когато капиталистическите отношения вече са преобладаващи. Затова и неговите представители придават една по-задълбочена теоретична форма на капиталистическата икономика, макар и все още в нейната феодална обвивка.

Насоката на идеите определя физиократите като противници на меркантилистичните разбирания за стопанския живот на обществото. В този дух, търсейки предпоставките за богатството на държавата, те преместват фокуса на изследването на икономическите процеси от сферата на обръщението към производството. В знаме на физиократическата мисъл се превръща тезата за защита на разореното от меркантилистичната политика селско стопанство. За тях земеделското производство има първостепенно значение за постигането на обществен напредък и натрупването на богатство. Ето защо изследователите на идейната концепция отдават на Франсоа Кене и неговата школа заслугата за оформянето на първото единно теоретично учение за закономерностите на капиталистическата икономика, въпреки неговата отраслова едностранчивост. Към този период до такова систематизирано учение не се достига, макар У. Пети и П. Буагилбер фрагментарно да правят анализи и обобщения по редица основни проблеми на капиталистическото стоково производство. Поради тази причина физиократическата школа във Франция се определя като специфична форма на класическа политическа икономия.

1. Обществено – стопанските отношения във Франция през XVIII век

В изложението на стопанската действителност от XVIII в. П. Буагилбер ясно характеризира кризисните явления във френската икономика². В средата на века те придобиват крайно изострени форми. Въпреки набирашото скорост развитие на промишлеността Франция остава с все още аграрен облик, в който централно място заема упадъчния феодален режим. Монополът на духовенството и аристокрацията върху земята създава сериозни пречки пред навлизането на модерни и ефективни капиталистически форми на земеделско производство. Капиталистическото фермерство си пробива път относително безпрепятствено само в отделни провинции, като Нормандия, Пикардия, Ил дьо Франс и др. Като цяло обаче френското селско стопанство си остава феодално, с нископроизводителна техника, ограбвано безогледно чрез непосилни данъци от аристокрацията и духовенството. Всичко това води страна до финансова разруха още в първите десетилетия на XVIII век и подтиква режима към предприемане на финансови реформи, които не решават, а само задълбочават проблемите³.

По своите идейни характеристики тези реформи са известни под наименованието модерен или монетен меркантилизъм, поради илюзорната „съзидателна” сила на книжнопаричния кредит. В основен реформатор се превръща шотландският banker Джон

¹ Понятието „физиокрация” има гръцки произход: *physis* – природа и *kratos* – власт, в смисъл „власт на природата“.

² Вж. Демостенов, С. Теоретическа политическа икономия. ч. II, УИ „Св. Климент Охридски“, С. 1991, с. 174-182.

³ Вж. Бежарова, К., Б. Велев, Ив. Пипев. Икономически теории. Икономическата мисъл от древността до наши дни. „Хермес”, Пловдив, 2002, с. 185 – 201.

Ло. През 1718 г. неговата банка е превърната в кралска с меркантилистичния подтекст да внесе корекции във финансовата политика на държавата. Кралската банка емитира огромно количество необезпечени банкноти и ценни книжа, необходими за целите на колонизацията на поречието на р. Мисисипи в Северна Америка. На практика в този регион не се правят никакви инвестиции и банковата авантюра завършва с пълен крах. Нещо повече, тя предизвиква сериозни борсови спекулации, чрез които се губи огромно количество капитал. По този начин се проваля и самия модерен меркантилизъм⁴.

Описаните обстоятелства подготвят почвата за появата на физиократическите идеи за стопанско развитие на Франция. Привържениците им са антимеркантисти по убеждения, поставяйки отговорността за всички злини в страната на провалилата се клобертистка финансова политика, която нанася най-тежките удари на френското селско стопанство. Именно селското стопанство е центърът на идейните противоречия в икономическата мисъл от XVIII век. Изходът от кризата налага премахването на феодалните аграрни отношения и замяната им с по-гъвкава система на земевладение и земеползване. На дневен ред вече е поставен аграрният въпрос, като най-силно засягащ феодалните порядки. Тъй като селското стопанство става все по-ориентирано към търговия и се подчинява на икономическите условия на пазара, аграрният въпрос се свързва с пътищата и формите за развитие на капитализма в този най-важен за Франция тогава отрасъл на производството⁵. Тези обстоятелства влияят върху формирането на физиократическата доктрина.

2. Икономически идеи на Франсоа Кене и физиократизма

За рождена година на физиократическата школа се приема 1757, когато Франсоа Кене (1694 – 1774 г.) излага своята концепция на маркиз дьо Мирабо. Последният става неин убеден привърженик и разпространител⁶.

Като продължителност, разцветът на физиократизма във Франция е твърде кратък. Школата просъществува едва около десет години. Въпреки това, тя поставя своя траен отпечатък върху бъдещето на икономическата мисъл. При разработването на доктрината и нейното пропагандиране дейно участие вземат такива видни личности на епохата като: *Дюпон дьо Немур, маркиз Мирабо, Мерсие дьо ла Ривиер, абат Бодо, Льо Трон, Ан Робер – Жак Тюрго* и др. В творчески план всички те създават значителен обем разработки, които придобиват широка известно и извън пределите на Франция. Например, руската императрица Екатерина II, впечатлена от физиократическите препоръки за стопанско развитие, кани Мерсие дьо ла Ривиер за свой съветник по икономическите въпроси. Флагман на физиократическата мисъл от този период е издаваното от школата „Списание за земеделие, търговия и финанси“ с редактор Дюпон дьо Немур, както и ежедневника „Всекидневни записки на гражданите“⁷.

С дълбочината на стопанската си мисъл представителите на физиократическата школа започват да назовават себе си „икономисти“.

Както стана ясно по-горе, основател на школата е Франсоа Кене. Той е роден в малко селце, близо до Версай, в семейството на адвокат – дребен земевладелец. Своите първи крачки в учението прави доста късно – едва единадесет годишен, но това не му пречи за кратко време да овладее латински и гръцки. Неговите интереси в сферата на медицината го

⁴ Пак там, с. 205 – 207.

⁵ Вж. Кънев, М. и колектив. Икономически теории. Прозрения и пристрастия на великите икономисти. „Абагар“, В. Търново, 2000, с. 121 – 130.

⁶ Вж. Предшественици на съвременния социализъм. Том 3: Кене, Смит и Рикардо. Избрани страници. „Народна култура“, С., 1947, с. 48 – 50.

⁷ Вж. Горбунов, Ал. В., Ф. Р. Каплан, П. Н. Клюкин, Л. А. Фейгина, И. А. Шапиро, Л. А. Амелехин, П. С. Сацкий. Кенэ Франсуа, Тюрго Анн Робер Жак, Дюпон де Немур П. С. Антология экономической мысли, „Эксмо“, М., 2008, с. 283 – 312.

подтикват към сериозно обучение и развитие на професионалното поприще на хирургията. През 1749 г. става придворен лекар на крал Луи XV и неговата фаворитка маркиза дьо Помпадур. За постижения в лекарската практика, през 1752 г. кралят го дарява с благородническа титла⁸.

При пребиваването си във Версай Кене се отдава на задълбочени научни занимания по природни науки, медицина и икономика. В предоставения му от краля мансарден етаж на двореца той провежда събирания с редица известни философи – Хелвеций, Дидро, Д'Алабер. Запознава се дори и с намиращия се във Франция в този период Адам Смит. Със своите научни достижения Кене придобива известност и извън пределите на страната. Става почетен член на Френската и на Английската академии на науките.

В политическо отношения основателят на физиократическата школа е привърженик на абсолютизма. Тесните връзки с аристокрацията и нейните висши кръгове оказват силно влияние върху икономическите му възгледи. Със стопански въпроси Кене започва да се занимава едва на 60 – годишна възраст, повлиян от поставените от Д'Аламбер и Дидро проблеми в тяхната „Енциклопедия“. Именно на страниците ѝ Кене публикува част от разработките си – „Очевидност“, „Фермери“ и „Зърнени храни“, с които добива известност на учен – икономист. С тези статии той се утвърждава като идеолог на доктрината, популяризираща ключовата роля на селскостопанското производство за просперитета на Франция. Връх на неговата мисловна дейност е публикуваната през 1758 г. разработка „Икономическа таблица“⁹.

Идеята за естествения ред – основа на методологията на физиократите

Фр. Кене превръща в своя методологическа основа концепцията за „естествения ред“. Тя се основава на разбирането, че както в природата, така и в стопанската дейност на обществото съществува естествен ред, който се подчинява на определени обективни закони. Според него, това са закони, „...установени веднъж завинаги за постоянното възпроизводство и разпределение на богатата, необходими за потребностите на хората, съединени в обществото и подчинени на ред, който им предписва тези закони“¹⁰. Под естествен закон той разбира такова правилно протичане на явленията и процесите, което „очевидно е най-изгодно за човешкия род“. В този смисъл Кене оприличава обществото и неговото икономическо развитие на човешки организъм. Този „организъм“ може да се намира в две състояния – здраво и нормално или болно. Затова и към функционирането на обществено стопанските порядки препоръчва два типа мерки. На първо място, прилагане на хигиена при здраво общество, намиращо се в състояние на равновесие. Второ, терапия, ако обществото страда от „заболяване“ и се намира в състояние на неравновесие.

Фр. Кене приема обществените закони като надисторически, т.е. независещи от волята на хората. Ето защо, под естествен ред има предвид буржоазния икономически порядък на свободната стопанска дейност, подчинена единствено на законите на стоковото производство. Този ред мислителят противопоставя на меркантилистичното държавно регулиране и феодално – съсловния режим на привилегии и ограничения. В тази връзка Кене препоръчва държавните закони да хармонизират напълно с естествените и да ги оставят да се проявяват безпрепятствено.

С акцент върху естествения ред за мото на своята идейна концепция физиократите избират фразата „*Laissez faire, laissez passer*“ („Оставете да се прави, оставете да се случва“). Столетия наред то остава като белег на цяла поредица от направления в

⁸ Пак там, с. 317 – 322.

⁹ Вж. Бартенев, С. А. История экономических учений. Всерос. акад. внеш. Торговли, „Юристъ“ М., 2000, с. 52-62.

¹⁰ Горбунова, А. В., Ф. Р. Каплан, Л. А. Фейгина. Кенэ Франсуа. Избранные экономические произведения. Соцэргиз, М., 1960, с. 502.

икономическата мисъл, наречени класически. С въвеждане на метода на естествените науки при изучаването на икономическите процеси и явления, физиократите имат сериозен принос за напредъка на стопанската наука. По този начин пренасят изследването от сферата на обръщение към производството, като двигател на икономическия живот на обществото.

Нещо повече, със своя подход Кене и неговите последователи проникват дълбоко отвъд видимата феодална обвивка на обществено – стопанския „организъм”, достигайки до неговата същностна капиталистическа физиология. На тази основа се разкрива „естествения ред” на създаване на „чистия продукт” в селското стопанство, като база на чистия доход на обществото. Чистият продукт в селското стопанство се приема за първоизточник на капиталистическия доход и стои в основата на механизма на неговото постоянно възпроизвеждане като резултат от движението на капитала.

В своето епохално произведение „Икономическа таблица” Кене за първи път успява да представи „естествения ред” на възпроизводството и обръщението на обществения капитал в процесите на производството, разпределението, размяната и потреблението на съвкупния обществен продукт. С идеята за обективния характер на „естествения ред” той противопоставя физиократическите възгледи на субективизма на меркантилистите относно същността на икономическите явления. В по-конкретен план, меркантилистите приемат търговеца за господар на пазара, който по своя воля регламентира стоковите цени според търсената печалба. Според Кене, точно обратното, на пазара действа обективен закон за еквивалентната размяна на стоките и затова в търговията не може да се създава печалба, респективно богатство¹¹.

Въпреки обективния си поглед, физиократите не виждат стопанския субект като пасивен участник в стопанската действителност. За тях индивида е творческа личност, притежаваща сила в естествения ред, която съответства на обективните закономерности. В този смисъл, естественият ред е неразделна част от свободната инициатива на стопанския субект и свободната пазарна конкуренция. С други думи, свободата на стопанска инициатива е необходимото условия, при което се постига самия естествен ред, като най-изгодна организационна форма за обществото.

Физиократите приемат свободата на икономическа дейност не като абстрактно понятие, а я пречупват през призмата на собствеността. Това не е случайно. В стопанската практика на зародилите се в условията на феодализма буржоазни форми на производство стимулиращото въздействие на собствеността върху икономическата активност и резултатност на индивидите е силно изразено, за разлика от времената на феодална принуда от миналото. Затова свободата на индивида е в неговата лична собственост. В тази връзка Кене приема, че „... осигуреността на собствеността е главна основа на икономическия строй на обществото”¹². Така се обосновава необходимостта от частната собственост като естествена потребност на буржоазния ред.

Възгледи за чистия продукт

Вижданията за т. нар. чист продукт заемат централно място в икономическата система на физиократите. Кене го определя като разлика между съвкупния обществен продукт и разходите по неговото производство. Казано иначе, това е продуктовия излишък на производствените разходи. Според Кене той се създава само в земеделието, където в резултат на действието на природните сили се получава нарастване на потребителните стойности. В промишлеността чист продукт не се създава, а само по различен начин се извършва комбиниране на потребителните стойности. По-конкретно, той приема, че в

¹¹ Вж. Коротаев, А. В., А. С. Малков, Д. А. Халтурина. Законы истории. Математическое моделирование исторических макропроцессов. Демография, экономика, войны. УРСС, М., 2005, с. 80 – 86.

¹² Гукасян, Г. М., Г. В. Нинчиева. История на икономическата мисъл. Завтра экзамен. „Питер”, М., 2008, с. 84.

промишлеността става единствено видоизменяне на вече създаденото в земеделието „вещество“, което не нараства и за това не се създава „чист продукт“.

За разлика от свои предшественици в икономическата мисъл, физиократите не правят опит да развият теорията за стойността и нямат тяхно понятие за „разменна стойност“. По-скоро те подразбират стойността на стоката като нещо естествено и на тази основа – определят и потребителната ѝ стойност. Оттук се получава характерното за тяхната концепция смесване на понятието „стойност“ с „потребителна стойност“ и фактическото действително остойностяване на природното вещество. Това придава на схващанията им за „чистия продукт“ известна вътрешна противоречивост. По-конкретно, Кене определя „чистия продукт“ обективно като резултат от особената производителност на земеделския труд, и в същото време – като резултат на принадлеен труд (добавка над производствените разходи). Благодарение на изключителната съзидателна сила на земята, работникът има възможност да произвежда повече от онова, което му е необходимо за гарантиране на своето съществуване. Така разбирането на Кене за „чистия продукт“ става непоследователно. Този „излишък“ веднъж се представя като чист дар на природата, друг път се разглежда като резултат на добавъчен труд. Причината за това противоречие е в смесването на стойностно – паричната с веществено – потребителната характеристика на стоката.

Във връзка с казаното дотук за чистия продукт заслужава да се отбележи и още един въпрос, отнасящ се до разбиранята на физиократите за икономическите категории. Кене не отделя *печалбата* като самостоятелна категория. Според него единствената стойностна форма на „чистия продукт“ е *рентата*. По този начин печалбата се приема за съставна част от издръжката на производството и се разглежда като разновидност на работната заплата, която капиталистът получава за висококвалифициран труд по организация на процеса. С други думи, печалбата се възприема като вид доход. Тук Кене поставя акцент върху обстоятелството, че както целият продукт се създава в системата на производство, така и чистият. С това си разбиране той пренася окончателно изследването за същността и растежа на богатството в производството.

На основата на разбирането си за „чистия продукт“ физиократите извеждат своята гледна точка за диференциацията на труда на две категории – *производителен* и *„безплоден“*. В отлика от меркантилистите, които за производителен приемат само труда в отраслите, чиято продукция при износ носи повече злато и сребро на държавата, Кене и неговите съмишленици прилагат като критерий за оценка на производителния труд „чистия продукт“. След като последният се създава само в земеделието, то производителен е единствено селскостопанския труд. В другите отрасли трудът е характеризирани като „безплоден“ и непроизводителен.

В продължение на това разбиране са и възгледите на тази група мислители за общественото разслоение. Те говорят за наличието на три прослойки. Първата наричат производителна и в нея се включват фермерите. Във втората са собствениците на земята, а третата определят като „безплодна“ и причисляват към нея работещите в промишлените отрасли. Според Кене „производителната класа е онази, която възстановява чрез обработване на земята ежегодните богатства на нацията, прави разходи... за земеделски работи и има всяка година доходите на собствениците на земята”¹³. Към прослойката на собствениците причислява: владетеля, земевладелците и тези, които получават десетък. Тази класа съществува благодарение на „чистия продукт“ от земеделието или дохода, който ѝ се заплаща ежегодно от производителната класа след възстановяване на разходите. Безплодната прослойка, от своя страна, е съставлявана от всички граждани, ангажирани със

¹³ Горбунова, А. В., Ф. Р. Каплан, Л. А. Фейгиной. Кенэ Франсуа. Избранные экономические произведения. Соцэкиз, М., 1960, с. 525.

занаяти извън земеделието. Разходите на нейните представители се изплащат от първите две групи¹⁴.

Това разбиране за разделението на обществото възпроизвежда обичайната за Средновековието представа, според която всяко общество се състои от дворяни, селяни и граждани. В извършеното от Кене обществено делене може да се отбележи негов един негов сериозен положителен принос. Той се състои в опита да се придадат икономически признаци на социалното разслоение.

Разбирания на Кене за капитала

За характеризиране на капитала като икономическа категория Кене използва термина „аванси“. Според него действителните аванси са тези, които се влагат в земеделието. Именно там се създава „чистият продукт“. В унисон с разбиранията си за безплодния характер на промишлеността, „авансите“ в нейните производства също са определяни като безплодни, защото не способстват за създаване на „чист продукт“. Отношението му към търговския капитал се базира на критиката спрямо меркантилизма. Търговският капитал носи печалба само защото нарушава еквивалентността на размяната. За Кене търговецът се стреми да получи по възможност стока на по-ниска цена, която впоследствие да продаде на по-висока. Така увеличава печалбата си в ущърб на обществото. С други думи, търговията противопоставя частните на обществените интереси¹⁵.

Разграничавайки се от меркантилистите, които отъждествяват капитала с парите, Кене смята, че не парите сами по себе си са капитал, а по-скоро придобитите чрез тях средства за производство. Последните той нарича действителен капитал. Нещо повече, към веществените елементи на капитала Кене отнася: селскостопанските оръдия и инвентар, добитъка, семената, средствата за съществуване на земеделците и т. н. Тези веществени елементи на капитала той разглежда като прости елементи на процеса на труда, извън обществените условия, в които те приемат функцията на капитал.

В своята идейна конструкция Кене първи въвежда разграничение между отделните части на капитала според характера на техния оборот. Една част от капитала определя като „първоначални аванси“ и отнася към тях разходите за земеделски инвентар – постройки, добитък и др. Друга част нарича „ежегодни аванси“. Те включват: разходите за семена, за основни селскостопански работи, за издръжка на работниците и т. н. Поради своя характер „първоначалните аванси“ извършват пълния си оборот за последователност от производствени цикли, т. е. в дългосрочен план. „Ежегодните аванси“ извършват пълен оборот в рамките на един производствен цикъл или една стопанска година. Обясненията на Кене са свързани със следните обстоятелства. „Първоначалните аванси“ се изхабяват постепенно при участието си в производствения процес и затова пренасят стойността си на части в себестойността на новосъздадения продукт. За разлика от тях, „ежегодните“ влизат изцяло в него. Този възглед може да се характеризира като значителен принос в икономическата наука, защото чрез него се въвежда използваното днес разграничение на капитала на основен и оборотен. Нещо повече, Кене извършва делението на капитала само в неговата производителна форма, изключвайки възможност за такава диференциация в сферата на обръщението.

¹⁴ Вж. Веблен, Т. Теория на безделната класа“. „Изток – Запад“, С., 2016, с. 29 – 33.

¹⁵ Вж. Горбунов, Ал. В., Ф. Р. Каплан, П. Н. Ключкин, Л. А. Фейгина, И. А. Шапиро, Л. А. Амелехин, П. С. Сацкий. Кенэ Франсуа, Тюрго Анн Робер Жак, Дюпон де Немур П. С. Антология экономической мысли, „Эксмо“, М., 2008, с. 321 – 329.

„Икономическа таблица” – първи по рода си анализ на възпроизводствените възможности на националното стопанство

Епохалното значение на „Икономическа таблица” (1758 г.) се състои в това, че за първи път в историята на икономическата наука е направен опит за представяне процеса на възпроизводство и обръщение на съвкупния обществен продукт в неговата цялост.¹⁶ Кене предлага в схематичен вид механизъм, чрез който производеният в страната готов продукт се разпределя посредством обръщението, в резултат на което се създават предпоставки за производството му в предишните обеми. Приносен момент тук е обстоятелството, че чрез възпроизводството на обществения продукт се изобразява възпроизводството и обръщението на целия наличен в стопанството капитал. В производението намират отражение всички основни аспекти на икономическата теория на Кене – за „чистия продукт” и капитала, за производителния и безплодния труд, за трите класи и др. Представения възпроизводствен процес обвързва в органично цяло тези възгледи, като им придава смисъла на елементи на стройна система от икономически знания.

При анализа на процеса Кене прави някои опростявания, що се отнася до фазата реализация, като приема, че цените са постоянни, игнорира външния пазар и разширеното възпроизводство. За изходен момент на обръщението се взема края на земеделската година след прибирането на реколтата.

Нека обърнем малко по-обстойно внимание на авторовото изложение. Стойностният размер на производения продукт в селското стопанство, намиращ се в разпореждане на производителната класа възлиза на 5 млрд. ливри¹⁷. От тях 1 млрд. възстановяват стойността на изразходвания (амортизирания) през годината капитал. Нека „първоначалните аванси” в разпореждане на производителната прослойка са 10 млрд. ливри. Предполага се, че ежегодно той се изхабява с 1/10 или с 10% от първоначалната си стойност. Освен възобновената стойност на „първоначалните аванси” в земеделския продукт, се възстановяват и 2 млрд. ливри „ежегодни аванси” (оборотен капитал). Останалите 2 млрд. в повече над посочените по-горе формират стойността на получения „чист продукт”. В същото време (края на годината) „безплодната прослойка” разполага с произведената от нея продукция на стойност 2 млрд. ливри. Така съвкупният обществен продукт (на земеделието 5 млрд. и на промишлеността 2 млрд.) възлиза общо на 7 млрд. ливри. При това фермерите са изплатили 2 млрд. ливри налични пари на прослойката на собствениците под формата на аренда.

Даденият пример поставя въпроса за механизма, по който протича процесът на обръщението на създадения съвкупен продукт в държавата. За намирането на отговор многобройните индивидуални актове на обръщението са взети в тяхната съвкупност като обръщение между трите основни прослойки. По този начин в „Икономическа таблица” многото процеси на реализация и обръщение са сведени до пет акта на покупко – продажба.

На първо място, с получените 2 млрд. ливри налични пари класата на собствениците купува за 1 млрд. средства за живот от прослойката на производителите. В резултат се извършва реализация на 1/5 част от селскостопанската продукция, която от сферата на обръщение преминава в потребление при земевладелците.

Второ, с останалите пари собствениците на земя закупват за 1 млрд. ливри промишлени изделия от „безплодната” прослойка, която от своя страна реализира 1/2 от собствената си продукция.

¹⁶ Вж. Коротаев, А. В., А. С. Малков, Д. А. Халтурина. Законы истории. Математическое моделирование исторических макропроцессов. Демография, экономика, войны. УРСС, М., 2005, с. 77 – 78.

¹⁷ Френска парична единица в обръщение през XVII век.

Трето, с получените от собствениците пари „безплодната“ класа купува от производителната прослойка селскостопански предмети за 1 млрд. ливри. По този начин се реализира още 1/5 част от земеделския продукт.

На *четвърто място*, на свой ред производителната класа закупува средства за производство от „безплодната“ за 1 млрд. ливри. Те са им необходими за възстановяване на изхабените и негодни веществени елементи на „първоначалните аванси“, т. е. основен капитал. В резултат се реализира и втората половина от продукцията на „безплодната“ прослойка – промишлени стоки.

Пето, с парите от последната реализация „безплодната“ класа изкупува за 1 млрд. ливри селскостопанска продукция от производителите.

При така представения процес на обръщение на съвкупния продукт е извършена реализация за 3 млрд. ливри на селскостопански стоки и за 2 млрд. на промишлени. Останалата в производителната прослойка продукция за 2 млрд. ливри не участва в междукласовото обръщение. По стойност и по натура тази продукция представлява еквивалента на изразходваните „ежегодни аванси“ (оборотен капитал) и се обръща вътре в самата прослойка на производителите, разходвайки се за фактическото им възстановяване. Така се възстановява положение в системата, каквото е било в началото на стопанската година. От една страна, производителите възстановяват авансите си (10 млрд. първоначални и 2 млрд. ежегодни) и възвръща 2 млрд. налични пари, необходими за последователното арендно заплащане. От друга, до края на годината собствениците на земя разполагат с промишлени стоки и селскостопански продукти за потребление на стойност 2 млрд. ливри. От трета страна, „безплодната“ прослойка разполага със суровини и материали за годишно производство и средства за живот до края на годината. В крайна сметка, по този начин са създадени всички предпоставки за възобновяване на производствения цикъл в същия мащаб, т. е. за просто стоково възпроизводство.

Представената в „Икономическа таблица“ от Кене схема на възпроизводството съдържа и някои противоречия, дори от гледна точка на нейния автор. Например, Кене допуска в таблицата определена диспропорция. За производителната класа той предвижда основен капитал, докато за безплодната не предполага наличието на първоначални аванси. Освен това, в таблицата безплодните продават цялата си продукция и остават без промишлени изделия за собствена употреба. Следователно, те не биха имали свое потребление на предмети на промишлеността, а също не биха имали промишлени средства за производство. Това, в крайна сметка, поставя възпроизводството под съмнение. Що се отнася до производителната класа, то за нея също не се отреждат промишлени предмети за лично потребление, както са предвидени за прослойката на собствениците.

Тези несъвършенства обаче не могат да поставят под съмнение огромния принос на Франсоа Кене за осветляването на същността на стопанските процеси и огромната познавателна и методологическа значимост на неговата система. Те са по-скоро израз на недоразвитите икономически условия.

Заклучение

Изследователите на идейната концепция отдават на Франсоа Кене и неговата школа заслугата за оформянето на първото единно теоретично учение за закономерностите на капиталистическата икономика, въпреки неговата отраслова едностранчивост. Към този период до такова систематизирано учение не се достига, макар У. Пети и П. Буагилбер преди това фрагментарно да правят анализи и обобщения по редица основни проблеми на капиталистическото стоково производство. Поради тази причина физиократическата школа във Франция се определя като специфична форма на класическа политическа икономия.

Разцветът на физиократизма във Франция е твърде кратък. Школата просъществува едва около десет години. Въпреки това, тя поставя своя траен отпечатък върху бъдещето на

икономическата мисъл. Основателят ѝ Фр. Кене превръща в методологическа основа на своите идеи концепцията за „естествен ред“. Според нея както в природата, така и в стопанската дейност на обществото съществува естествен ред, който се подчинява на определени обективни закони. С акцент върху естествения ред за мота на своята идейна концепция физиократите избират фразата „*Laissez faire, laissez passer*“ („Оставете да се прави, оставете да се случва“). Столетия наред то остава като белег на цяла поредица от направления в икономическата мисъл.

Литература

1. *Бартенев, С. А.* История экономических учений. Всерос. акад. внеш. Торговли, „Юрист“ М., 2000
2. *Бекярова, К., Б. Велев, Ив. Пинев.* Икономически теории. Икономическата мисъл от древността до наши дни. „Хермес“, Пловдив, 2002
3. *Веблен, Т.* Теория на безделната класа“. „Изток – Запад“, С., 2016
4. *Горбунова, А. В., Ф. Р. Каплан, Л. А. Фейгина.* Кенэ Франсуа. Избранные экономические произведения. Соцэргиз, М., 1960
5. *Горбунов, Ал. В., Ф. Р. Каплан, П. Н. Ключин, Л. А. Фейгина, И. А. Шапиро, Л. А. Амелехин, П. С. Сацкий.* Кенэ Франсуа, Тюрго Анн Робер Жак, Дюпон де Немур П. С. Антология экономической мысли, „Эксмо“, М., 2008
6. *Гукасян, Г. М., Г. В. Нинциева.* История на економическою мисли. Завтра экзамен. „Питер“, М., 2008
7. *Демостенов, С.* Теоретическа политическа икономия. ч. II, УИ „Св. Климент Охридски“, С. 1991
8. *Коротаев, А. В., А. С. Малков, Д. А. Халтурина.* Законы истории. Математическое моделирование исторических макропроцессов. Демография, экономика, войны. УРСС, М., 2005
9. *Кънев, М. и колектив.* Икономически теории. Прозрения и пристрастия на великите икономисти. „Абагар“, В. Търново, 2000
10. Предшественици на съвременния социализъм. Том 3: Кене, Смит и Рикардо. Избрани страници. „Народна култура“, С., 1947